

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ : СТРАТЕГІЧНИЙ ПОГЛЯД

Анотація. Акцентовано увагу на проблемі формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю, що розглядається на міждисциплінарному рівні. Це дає можливість детально й обґрунтовано розкрити сутність і структуру ключового поняття «економічна компетентність». При формуванні економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю враховані національні стратегії в галузі промисловості і освіти, які націлені на соціально-економічний розвиток. Викладено авторську інтерпретацію зв'язку стратегій з професійно-технічною освітою та машинобудуванням.

Формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників відбувається саме під впливом освітніх реформ та модернізації промисловості. Впровадження елементів дуальної освіти при цьому дає поштовх як для розвитку машинобудування так і для професійної освіти, забезпечується реалізація принципів зв'язку теорії і практики. Відбувається формування нових виробничо-педагогічних моделей, які дають поштовх соціально-економічному розвитку. Виділені основні системоутворюючі компоненти поняття «економічна компетентність» та врахований зв'язок між ними. Формування економічної компетентності відбувається поступово, з набуттям економічних знань і умінь під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища, досвіду, розвивається економічне мислення, формується економічна свідомість та економічна культура. Системоутворюючі компоненти відображені в авторській логіко-структурній схемі формування економічної компетентності. Конкретизовано та визначено поняття «економічна компетентність майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю». В структурі економічної компетентності виділено чотири компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-оцінний, які знаходяться в тісній взаємодії.

Ключові слова: кваліфікований робітник, економічна компетентність, економічні знання, економічна освіта, економічне виховання, стратегія

CONTENT AND STRUCTURE OF ECONOMICAL COMPETENCY OF PROSPECT SKILLED MACHINE-BUILDING WORKERS: STRATEGIC VIEW

Annotation. Attention is focused on the problem of forming the economical competency of prospect skilled machine-building workers, which is considered at the interdisciplinary level. This gives an opportunity to calculate in detail the significance and structure of the key concept of "economical competency". While formation of the economical competency prospect skilled machine-building workers, national strategies in the field of industry and education that are aimed at socio-economical development are taken into account. The author's interpretation of connection of the strategies of vocational education and mechanical engineering is described.

The formation of the economical competency of prospect skilled workers happens precisely under the influence of educational reforms and the modernization of industry. The implemetation of elements of dual education at the same time gives impulse both for the development of mechanical engineering and for vocational education. The realisation of the principles of communication theory and practice is provided. There is a formation of new production and pedagogical models that give impetus for social and economical development. The main system-forming components of the concept "economical competency" are distinguished and the connection between them is taken into account. The formation of economical competency occurs gradually, with the acquisition of economical knowledge and skills under the influence of internal and external environment and experience, economical thinking develops, economical consciousness and economical culture are formed. System-forming components are reflected in the author's logical-structural scheme of the formation of economical competency. The concept of "economical competency of prospect skilled workers of the machine-building profile" is specified and defined. In the structure of economical competency, four components are distinguished: motivational-value, cognitive, operational-activity and reflexive-estimating, which are in close interaction.

Key words: *skilled worker, economic competence, economic knowledge, economic education, economic instruction, strategy*

Постановка проблеми. В сучасних умовах інтегрування економіки в європейську та світову змінюються підходи до підготовки майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю, які повинні стати основою виробничого потенціалу країни. Стратегічними завданнями для України є розвиток машинобудування, що забезпечує випуск різноманітних машин і устаткування для багатьох галузей господарства і населення, визначає пріоритетні напрями науково-технічного прогресу у національній економіці, забезпечує її технічне переозброєння, інтенсифікацію і підвищення ефективності всього суспільного виробництва [9, с.49]. Проблему формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю в ринковій економіці можна розглядати з позиції різних наук, ми у нашому дослідженні розглядаємо її на міждисциплінарному рівні, що дасть можливість детально й обґрунтовано розкрити сутність і структуру ключового поняття «економічна компетентність», а потім – вибудувати концептуально-стратегічну базу формування економічної компетентності (ЕК) майбутніх кваліфікованих робітників (МКР) машинобудівного профілю.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз останніх публікацій засвідчив, що дослідження вітчизняних та іноземних науковців ведуться в таких напрямках:

- формування економічної культури (Р. Ривкіна, О. Шпак, В. Апухтіна, Т. Заславська, В. Кандрашова-Діденко, Т. Єфременко, Т. Терюкова та ін.);
- формування економічного мислення (В. Кондратьєв, І. Прокопенко, Л. Горкіна, Л. Абалкін, Ж. Тощенко та ін.);
- в різних професійних контекстах (О. Цільмак, О. Падалка, В. Москов, В. Приступа, О. Шпак, Т. Бурлаєнко, А. Андросов, Ю. Карась та ін.).

Віддаючи належне значущості таких досліджень, залишаються актуальними проблеми наукового визначення економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю з огляду на соціально-економічні зміни, які відбуваються в нашій країні.

Метою статті є розкриття змісту та формування структури економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю.

Виклад основного матеріалу. Система професійної освіти стає все більш націленою на соціально-економічний розвиток не лише підприємства, а і країни в цілому, тому при формуванні ЕК МКР машинобудівного профілю ми повинні керуватися не лише генезисом економічної думки та економічними законами розвитку суспільства, а і національними стратегіями України в галузі освіти та промисловості. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року вказано на недостатню відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, потребам ринку праці. «Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а здатності самостійно їх застосовувати в нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях» [1], тому модернізація змісту освіти МКР пов'язана з оптимізацією засобів і технологій організації освітнього процесу.

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [8] визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. В січні 2018 року, Мінекономрозвитку представило «Проект Стратегії розвитку промислового комплексу України» (до 2025 року) [6] але даний проект потребує доопрацювання і тому не був затверджений. Між національними стратегіями простежуються імплікаційні зв'язки які відображені за допомогою рис. 1.

Рис. 1. Вплив національних стратегій на професійну освіту та машинобудування (Власна розробка)

Досліджуючи фінансово-економічний стан та перспективи розвитку машинобудівних підприємств починаючи з 2005 року [9, с.49], зроблений висновок що підприємства знаходяться в тяжкому фінансовому стані, більше ніж на 60% спрацьовані основні фонди, застарілі технології виробництва, що прямо впливає на цінову політику, висока плинність персоналу, низька корпоративна культура та інше. Інвестиційні механізми регулювання економіки підприємств розкриті нами у попередніх дослідженнях [10, с.217-225], також визначено види, структуру та складові компоненти (основні та додаткові) інвестування. У рамках механізму інвестування здійснюється залучення ресурсів у відтворення основних фондів та забезпечення підприємства оборотними коштами, визначений чіткий механізм управління інвестиціями з метою покращення фінансово-економічного стану[10, с.222].

Щодо освітніх стратегій, то в системі професійно-технічної освіти шляхом реформування забезпечується інноваційно-інвестиційне регулювання, орієнтоване на професійне зростання особистості та освіти впродовж життя. Формування ЕК МКР відбувається саме під впливом освітніх реформ та модернізації промисловості. Впровадження елементів дуальної освіти при цьому дає поштовх як для розвитку машинобудування так і для професійної освіти, забезпечується реалізація принципів зв'язку теорії і практики. Відбувається формування нових виробничо-педагогічних моделей, які дають поштовх соціально-економічному розвитку.

Для формування ЕК МКР необхідно виділити основні системоутворюючі компоненти даного поняття. Визначення сутності поняття «економічна компетентність» як міждисциплінарного феномену можливе лише через визначення змісту поняття «економіка», що лежить в його основі та місце людини в економіці. Починаючи з давньогрецьких мислителів, особливо із Сократа, економіка, в основному, розглядалась як розділ філософії моралі. З часів Арістотеля, поступово, предметом теоретичного аналізу стає і ринок. З тих часів економіка, починає аналізуватись, здебільше як система принципів ведення ринкової господарської діяльності, в якій, окрім натуральних зв'язків, усе більшу роль починає відігравати опосередкована форма зв'язків через ринок [2, с.13].

Предметом економіки є поведінкові закономірності взаємодії індивідів у суспільстві з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання вироблених благ [2, с.21]. «Економіка» поставала феноменом, завдяки якому відбувалося опредмечування життя людини у соціумі: по-перше, через обмін речовин між природою та людським родом, опосередкований історично конкретними формами свідомої діяльності людини; по-друге, як форма і спосіб господарювання людини у світі, тобто у сенсі внесення людиною змін у стан зовнішніх предметів (благ), що здійснюється у процесі виробництва й спрямоване на їх привласнення людиною як суб'єктом привласнення.

А. Сміт першим звернув увагу і сформулював концепцію «економічної людини» [12] і вважав людину основою суспільства. Досліджуючи поведінку людини з її мотивами звертав увагу на прагнення її до особистої вигоди. А. Сміт зазначав, що людина в економічному просторі може функціонально діяти як споживач, виробник і власник благ – з одного боку, а з іншого – «особистий інтерес кожної людини змушує її шукати вигідного і уникати невигідного заняття». Причому інтерес не вимірювався лише грошима: «найбільш шляхетні й вільнодумні» люди прагнуть оволодіти професіями, щоб самоствердитися, знайти своє призначення в суспільстві [12, с. 109].

Поведінку людини розглядав М. Вебер в своїх дослідженнях поняття «економічної людини», пов'язавши її з релігією. Фундатором цілого ряду нових напрямів в економіці вважають Дж. Кейнса, який звертав увагу на мотивацію поведінки людини, схильності її до споживання і заощадження. Згодом К. Брунер теж дійшов до висновку, що «економічна людина» керується у своїх рішеннях суто економічними мотивами, пов'язаними з її особистим добробутом. На підставі узагальнення наведених вище поглядів науковців нам вдалося виділити такі компоненти «економічної людини»: прагнення до особистісної вигоди, експерименту, пошуку, оцінці, підприємливості, прийняття раціональних рішень та інше. Але в нашому дослідженні нас цікавить людина як «економічно компетентна», тому, вважаємо доцільним дослідити терміни «компетентний» і «компетенція».

Поняття компетентності досліджується у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: Н. Бібік, Н. Ничкало, І. Зимня, І. Козубцов, Дж. Рейвен (J. Raven), Н. Сидорчук, Е. Зеер, К. Хоружий, А. Хуторской, О. Пометун та інших.

У «Новому словнику української мови» зазначені терміни мають таке пояснення:

- «Компетентний» – який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чимось добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; який має певні повноваження; повноправний, повновладний.
- «Компетенція» це добра обізнаність із чим-небудь, коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [4, с. 305].

А. Хуторський компетентність «характеризує оволодіння людиною відповідною компетенцією на базі досвіду, що включає її особисте ставлення до компетенції та предмету діяльності» [14, с. 121–122]. При цьому компетенція «включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються щодо певного кола предметів і процесів, і необхідних для якісної продуктивної діяльності в цій сфері» [14, с. 121].

За визначенням Н. Ничкало, компетентність являє собою суму «ознак: мобільність знань, володіння оперативними знаннями, гнучкість, критичність мислення, здатність обирати серед багатьох рішень найоптимальніше» [3, с. 87].

З поміж різних підходів та поглядів щодо тлумачення «компетентності» визначаємо, що в сучасній системі освіти є суперечності між знаннями, умінями, навичками майбутніх робітників та реальними потребами, вимогами ринку праці, практичністю застосування отриманого теоретичного знання, тому звертаємось до тлумачень згідно нормативно-правових актів України. У Законі України «Про освіту»: компетентність – «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [7].

Сучасні економічні вимоги, глобальні, політичні і соціальні зрушення, аналіз стану та діяльності машинобудівних підприємств вказує на спрямованість професійної діяльності робітників до використання економічних знань, умінь та навичок. ЕК робітника стає необхідною складовою його професійної компетентності та конкурентоспроможності.

Економічному мисленню приділили увагу в дослідженнях В. Кондратьєв, І. Прокопенко, Л. Горкіна, Л. Абалкін, Ж. Тощенко та ін. Економічне мислення можна розглядати як здатність до осмислення явищ економічного життя з урахуванням досягнень науки і техніки, тому потрібно постійно підвищувати економічні знання і навички.

У роботах економістів Л. Абалкіна, А. Бірмана, В. Розова, П. Хейне застосовується поняття «новий тип економічного мислення». На наш погляд, такому типу економічного мислення характерні глибока виваженість прийнятих рішень з урахуванням об'єктивних вимог економічних законів, інноваційно-новаторський підхід до вирішення господарських завдань з урахуванням соціально-економічних, психологічних аспектів.

Розглядаючи економічну свідомість МКР, виявляємо що це не просто образ економічної дійсності. Виконання виробничих функцій можна розглядати як особливу форму психічної діяльності, яка є відображенням і перетворенням економічної дійсності. В нашому дослідженні нам імпонує визначення економічної свідомості, яке сформулювала Л. Новікова [5, с. 17], що враховує ірраціональну складову системи економічних знань особистості. Ця система є визначальною у поведінковій економіці та є однією з провідних течій наукової економічної думки сьогодення.

Підготовка кваліфікованих робітників машинобудівного профілю, дотримуючись вимог кваліфікаційних характеристик, вимагає забезпечення єдності професійного й економічного навчання, пошуку оптимальних шляхів реалізації цього взаємозв'язку під час як теоретичного, так і виробничого навчання. Використовуючи теоретичні економічні знання учнів у процесі виробничого навчання, майстер формує у них економічне мислення, ініціативність, підприємливість, діловитість, тобто ті риси, які необхідні сучасним робітникам. Таким чином формується суб'єктивне сприйняття економічної реальності, яке обумовлене рівнем економічних знань, рівнем знань, які вже отримані в загальноосвітній системі навчання та культури мислення. Економічна свідомість забезпечує розуміння економічного життя, перетворення кожного працівника на активного, творчого учасника виробничого процесу.

Основою формування та розвитку економічної культури виступає економічна компетентність. Зв'язок усіх вищезгаданих понять можна подати у вигляді логіко-структурної схеми (рис. 2.).

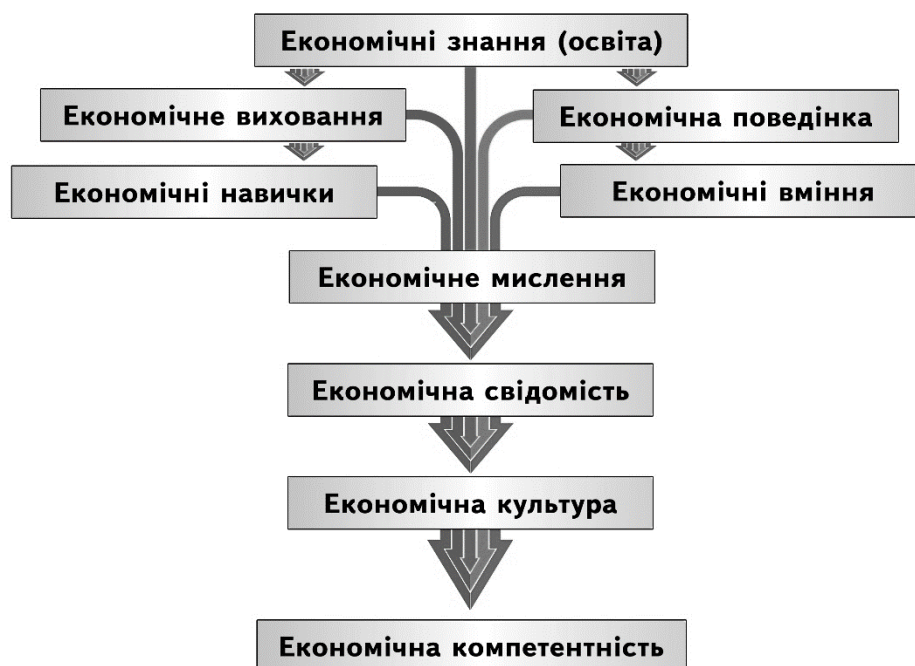

Рис. 2. Логіко-структурна схема формування економічної компетентності (Власна розробка)

Зі схеми 2. видно, що економічні знання (економічна освіта) формує основу економічного мислення особистості, а разом із економічним вихованням, поведінкою, вміннями та навичками формують економічну свідомість, культуру та компетентність в цілому. *Ураховуючи специфіку підготовки робітничих кадрів для машинобудівного комплексу приходим до висновку, що формування ЕК відбувається поступово, з набуттям економічних знань і умінь під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища, досвіду, розвивається економічне мислення, формується економічна свідомість та економічна культура.*

Досліджуючи проблему формування ЕК МКР машинобудівного профілю з огляду на стратегічні цілі, зазначимо, що у процесі професійної підготовки варто враховувати:

- 1) особливості розвитку машинобудівного комплексу в ринкових інноваційно- технологічних умовах;
- 2) особисті здібності, мотиви та потенційні можливості учнів ЗПТО, як МКР машинобудівного профілю.

Дослідження економічних понять щодо формування ЕК дозволило конкретизувати суть поняття «економічна компетентність майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю», зокрема на основі професії 4112, 7241.1 «Оператор комп'ютерного набору. Електромеханік з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин», як динамічну комбінацію набутих і засвоєних знань, умінь, економічних навичок, якостей та цінностей, які особистість здатна успішно реалізувати в процесі виробничо-господарської, практичної діяльності, раціонально використовуючи виробничі ресурси та технології. Це визначення ми враховуємо у ході експериментальної роботи та використовуємо в процесі виявлення рівнів сформованості ЕК випускників ЗПТО машинобудівного профілю.

Структуру ЕК МКР машинобудівного профілю представимо за допомогою рис.3. В структуру входять мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний компоненти. Дана структура ЕК відповідає розробленій А. Хуторським загальній (системній) моделі компетентності, яка

розглядається як «інваріантна основа процесу особистісно-орієнтованого навчання, ... що дає змогу конструювати різноманітні конкретні варіанти навчання на всіх етапах неперервної освіти» [13, с. 60].

Рис. 3. Структура економічної компетентності МКР машинобудівного профілю (власна розробка)

Мотиваційно-ціннісний компонент ЕК формується під впливом інтересів, потреб (виробничих, суспільних та особистісних), бажання, системи моральних цінностей сім'ї та близького оточення. Що стосується економічних потреб, то вони зростають з підвищенням рівня доходів, розвитком науково-технічного прогресу. Передбачається, що МКР зможуть визначати операційні, тактичні і стратегічні цілі організації, в якій працює, тим самим буде проявлятися його економічна культура, як визначальний чинник його професійної діяльності [11, с. 85]

Когнітивний компонент ЕК визначається сукупністю теоретичних знань щодо використання економічних ресурсів (матеріальних і не матеріальних) в процесі професійної діяльності. Дані знання ґрунтуються на економічних законах і категоріях. Полягає в наявності інноваційно-економічного мислення.

Операційно-діяльнісний компонент ЕК формується на основі засвоєних знань, це готовність розв'язувати економічні проблеми і характеризується майстерністю використання МКР машинобудівного профілю набутих знань у виробничій діяльності, сукупність дій професійно-економічного спрямування на основі досвіду. В даному контексті можна оцінювати МКР на ринку праці як конкурентоспроможного.

Введення **рефлексивно-оцінного компоненту** ЕК обумовлено гуманістичною парадигмою сучасної професійної освіти. Розглядається як здатність МКР прогнозувати, усвідомлювати, співставляти та свідомо оцінювати результати власної діяльності, що дає змогу в подальшому ефективно здійснювати професійну діяльність. Даний компонент визначає рівні власної значущості МКР як креативної особистості.

Економічна компетентність формується у тісному зв'язку між даними компонентами. Формування ЕК МКР націлене на розуміння сучасних економічних процесів, підготовку конкурентоспроможних працівників, які відповідатимуть ринковим потребам.

Висновки. Стратегічний погляд на проблеми машинобудування і професійно-технічної освіти дав нам змогу конкретизувати суть та структуру поняття «економічна компетентність майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю», а саме спеціальності електромеханік з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин. В структурі ЕК виділено чотири компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-оцінний. Така конкретизація дасть нам змогу в подальшому дослідити сучасний стан формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю в ЗПТО.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки: Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 / Президент України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. (дата звернення 10.02.20019)
2. Несененко П. П., Артеменко О. А., Патлатой О. Є. Сучасні економічні теорії: Навчальний посібник. Одеса: ОНЕУ, 2017. 326 с.
3. Ничкало Н. Г. Дидактичні принципи формування комунікативної компетентності майбутніх філологів у позанавчальній діяльності з використанням мультимедійних технологій. Вісник Нац. акад. держ. прикордонної служби України. 2013. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps-2013_4_15.pdf. (дата звернення: 11.04.15)

Розділ 2 Психолого – педагогічні проблеми навчання, виховання та розвитку учнів у закладах професійної (професійно – технічної) освіти

4. Новий тлумачний словник української мови. К.: Аконіт, 1999. Т.2. 910с.
5. Новікова Л. М. Формування економічних знань учнів профільних класів в умовах довузівської підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.09. Х., 2003. 177 с.
6. Про схвалення стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року: Проект розпорядження Кабінету Міністрів України / Кабінет Міністрів України. URL: <https://clck.ru/FyK5x>. (дата звернення: 08.02.19)
7. Про освіту: Закон України від 5 вересні 2017р. №2145-VIII / Верховна рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 06.02.2018).
8. Про стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. (дата звернення 17.02.20018)
9. Сікора Л. А. Оцінка економічної діяльності машинобудівних підприємств (на прикладі Житомирської області). *Економіка і управління*. 2009. № 2 (44). С. 49-52.
10. Сікора Л. А. Інвестиційні механізми регулювання економіки підприємств: сутність, структура та складові компоненти. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2011. № 2 (11). С. 217–225.
11. Сікора Л. А., Ціннісно-мотиваційний компонент у структурі економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю. *Перспективні напрями розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук: збірник тез міжнар. наук.-практ. конф.* (Харків, 8-9 лютого 2019р.). Харків: Східноукр. Організація «Центр педагог. досліджень», 2019. С.84-87.
12. Смит А. Теория нравственных чувств. М.: Республика, 1997. 351 с.
13. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.
14. Хуторской А. В., Хуторская Л. Н Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования. *Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: Межвузовский сб. науч. тр.* 2008, С.117-137. URL: http://khutorskoy.ru/books/2008/A.V.Khutorskoy_L.N.Khutorskaya_Compnet.pdf. (дата звернення 26.09.2018)